

RAUDONA IR JUODA

Pirmoji dalis

VI skyrius RŪPESTIS

Non so più cosa son,
Cosa faccio.
*Mozart (Figaro)*¹

Ponia de Renal žvaliai ir grakščiai kaip visad, kai į ją nebūdavo nukreipti niekieno žvilgsniai, žengė pro stiklines svetainės duris, išeinančias į sodą; staiga prie didžiųjų durų pastebėjo jauną kaimietį, beveik dar vaiką, be galo išbalusį, dar neišdžiūvusiomis ant veido ašaromis. Jis buvo apsirengęs baltutėliais marškiniais ir laikė po pažasčia švarią violetinę ratino striukę.

Vaikinuko veidas buvo toks baltas, akys tokios švelnios, jog truputį romantiškai poniai de Renal pirmiausia toptelėjo mintis, kad tai persirengusi mergina, atėjusi pas poną merą prašyti kokios nors malonės. Jai pagailo to vargšo padaro, stovinčio prie durų ir, matyt, nedrįstančio pakelti rankos iki skambučio. Ponia de Renal žengė artyn, akimirką atitokusi iš kartaus sielvarto, kuris ją kamavo laukiant vaikų auklėtojo. Žiuljenas stovėjo nusisukęs į duris ir ponios de Renal nematė. Jis krūptelėjo, kai prie pat ausies švelnus balsas ištarė:

– Ko jums čia reikia, vaikeli?

Žiuljenas gyvai atsigręžė ir, itin meilauš ponios de Renal žvilgsnio nustebintas, valandėlę užmiršo savo drovumą. Apstulbintas jos grožio, veikiai užmiršo viską pasaulyje, net ir tai, ko čia atėjo. Ponia de Renal pakartojo klausimą.

– Ateinu į šiuos namus dirbti mokytoju, ponია, – pagaliau ištarė jis, susigėdęs ašarų, kurias kaip įmanydamas šluostėsi.

Poniai de Renal užėmė amą; jie stovėjo visai greta ir žiūrėjo vienas į kitą. Žiuljenas niekada nebuvo matęs taip gražiai apsirengusios, o svarbiausia – tokio skausaus veido moters. Ir kaip lipšniai ji su juo kalba! O ponია de Renal žiūrėjo į stambias ašaras, nuriėdėjusias ant šito kaimo vaikinio skruostų, pradžioje tokių blyškių, o dabar tokių rausvų. Veikiai ji nusijuokė su netvardomu linksnumu kaip jauna mergaitė; ją ėmė juokas iš pačios savės, ji negalėjo patikėti savo laime. Ką, tai čia tas auklėtojas? O ji vaizdavosi, kad tai bus nevalyvas, prastai apsidaręs kunigas, kuris bars ir muš jos vaikus!

– Argi jūs, pone, – ištarė ji pagaliau, – mokate lotyniškai?

Žodis „pone“ taip apstulbino Žiuljeną, kad jis akimirką padelsė.

– Taip, ponია, – droviai atsakė.

Ponia de Renal jautėsi tokia laiminga, jog išdrįso paklausti Žiuljeną:

– Jūs per daug nebarsite tų vargšų vaikų?

– Aš? Barsiu? – nustebė Žiuljenas. – O už ką?

– Tikrai, pone? – pridūrė ji, kiek patylėjusi, o jos balsas rodė tolydžio didėjantį susijaudinimą. – Jūs

¹ Nebežinau, kas esu ir ką darau. Mocartas „Figaro vedybos“ (it.)

būsite geras jiems, prižadate?

Išgirsti, kad jį vėl, ir kuo rimčiausiai, vadina ponu taip gražiai apsitaisiusi dama, – tatau pranoko visus Žiuljeno lūkesčius: jaunystėje, kildamas svajose į dausas, jis visados manydavo, kad nė viena padori dama nesiteiks pratarti į jį žodžio, kol jis neužsilks prašmatnios karinės uniformos. O ponią de Renal savo ruožtu visiškai suklaidino įstabi Žiuljeno veido spalva, didelės juodos akys ir gražūs plaukai, kurie šiuo kartu garbanojosi labiau negu paprastai, kadangi, norėdamas atsivėsinti, jis buvo panardinęs galvą į miestelio fontano baseiną. Koks džiaugsmas! Lemtingasis auklėtojas, kurio griežtumo ir atkaraus balso ji taip baiminosi dėl vaikų, atrodo štai drovus kaip jauna mergaitė. Romiai ponios de Renal sielai toks staigus peršokimas nuo to, ko bijojo, prie to, ką dabar matė, tapo dideliu įvykiu. Pagaliau ji atsitokėjo. Ir nustebo, apsižiūrėjusi, kad stovi prie savo namo durų su šituo beveik vienmarškinio jaunuoliu, ir dar taip arti jo.

– Eime į vidų, – kiek sumišusi pratarė ji.

Niekada savo gyvenime ponia de Renal nebuvo patyrusi tokio gilaus susijaudinimo, sužadinto grynai malonaus pojūčio; niekada po tokios kankinančios baimės jai prieš akis nebuvo stojęs toks žavus reginys. Taigi jos dailūs, taip rūpestingai puoselėjami vaikučiai nepateks į nevalyvo ir surūgusio kunigo rankas. Vos įžengusi į vestibulį, ji atsigrėžė į Žiuljeną, kuris nedrąsiai sekė iš paskos. Jo nustebusi veido išraiška, išvydus tokius gražius namus, teikė jam dar daugiau žavesio ponios de Renal akyse. Ji negalėjo patikėti savo akimis – jai, svarbiausia, vaidenosi, kad auklėtojas turi dėvėti juodus drabužius.

– Bet ar iš tiesų, pone, – tarė ji vėl stabelėdama, apmirusi iš baimės, kad nebūtų apsirikusi, nes labai jau laiminga jautėsi tuo tikėdama, – jūs mokate lotyniškai?

Šie žodžiai užgavo Žiuljeno išdidumą ir išsklaidė kerus, kurie jį svaigino jau ketvirtį valandos.

– Taip, ponia, – atsakė jis, stengdamasis nutaisyti šaltą miną, – aš moku lotyniškai ne blogiau už kunigą kleboną, o kartais jis net maloniai teikiasi pasakyti, kad geriau.

Ponia de Renal dabar pasirodė, kad Žiuljeno veidas labai piktas; jis stovėjo už poros žingsnių nuo jos. Ji priėjo arčiau ir pusbalsiu pasakė:

Tai jūs nemušite mano vaikų pirmomis dienomis, net kai jie nemokės pamokų?

Išgirdęs švelnų, beveik maldaujančią tokios gražios damos balsą, Žiuljenas staiga užmiršo, kaip turi elgtis žmogus su lotynisto reputacija. Ponios de Renal veidas buvo prie pat jo veido, nosį jam kuteno – įstabus pojūtis vargšui kaimiečiui! – vasarinių moteriškų rūbų aromatas. Žiuljenas baisiai paraudo, atsiduso ir vos girdimu balsu sušnabždėjo:

– Nebijokite, ponia, aš visados darysiu, ką jūs liepsite.

Tik šią akimirką, kai nerimas dėl vaikų visiškai išsklaidė, poniai de Renal krito į akis begalinis Žiuljeno grožis. Švelnūs, beveik moteriški jo bruožai, jo sutrikimas neatrodė juokingi moteriai, kuri pati buvo begaliniai drovi. Vyriškumas, paprastai laikomas būtina vyro grožio ypatybe, būtų ją išgąsdinęs.

– Kiek jums metų? – paklausė ji Žiuljeną.

– Tuoj bus devyniolika.

– Mano vyriausiam sūnui vienuolika, – pasakė ponia de Renal, visiškai nurimusi, – jis bus beveik draugas jums, galėsite jį visuomet gražiuoju įtikinti. Kartą tėvas sugalvojo jį mušti; vaikas po to sirgo visą savaitę, nors toks ir tebuvo tas kirtis.

„O aš? Koks skirtumas! – dingtelėjo Žiuljenai. – Dar vakar tėvas mane mušė. Kokie laimingi tie turtuoliai!“

Ponia de Renal jau užčiuopė menkiausius atspalvius to, kas vyko mokytojo sieloje; liūdesio išraišką, šmėstelėjusią jo veide, ji palaikė drovumu ir panoro jį padrašinti.

– Kaip jūsų pavardė, pone? – paklausė ji tokiu meiliu tonu, jog Žiuljenas, nors ir nesąmoningai, pajuto visą jo žavesį.

– Vadinuosi Žiuljenas Sorelis, ponia; man baisu, aš pirmą kartą gyvenime žengiu į svetimus namus; man reikia jūsų globos, ir aš prašau jus daug ką atleisti pirmomis dienomis. Niekada nelankiau mokyklos, buvau per daug neturtingas; niekada nebendravau su kitais žmonėmis, tik su savo

giminaičiu, karo gydytoju, Garbės legiono kavalieriumi, ir mūsų klebonu, kunigu Šelanu. Jis nepasakys apie mane nieko blogo. Broliai mane amžinai mušė, netikėkite jiems, jeigu mane šmeiš; atleiskite, jei nusikalsiu, tai bus ne iš blogos valios.

Sakydamas šią ilgą kalbą, Žiuljenas pamažu aprimo; jis tyrinėjo poniją de Renal. Štai kaip veikia tobulas žavesys, kai jis įgimtas žmogui, o ypač kai asmuo, kurį jis puošia, nesistengia atrodyti žavus: Žiuljenas, kuris tarėsi gerai nusimanęs apie moterų grožį, būtų šią akimirką prisiekęs, kad jai ne daugiau kaip dvidešimt metų. Staiga į galvą jam šovė drąši mintis – pabučiuoti jai ranką. Bet jis tuoj pat išsigando šios minties; dar po valandėlės tarė sau: „Būčiau bailys, jei nepadaryčiau to, kas gali būti man naudinga ir numaldyti panieką, su kuria toji graži dama greičiausiai žiūri į vargšą darbininką, ką tik atplėštą nuo pjūklo.“ Žiuljeną galbūt šiek tiek drąsino ir žodžiai „gražus vaikinai“, kuriais jau pusę metų sekmadieniais palydėdavo jį merginos. Kol jis kovojo su savimi, ponija de Renal keliais žodžiais paaiškino jam, kaip pradžioje elgtis su vaikais. Šitaip save prievartaudamas, Žiuljenas vėl labai išbalavo; jis ištarė nenatūraliu balsu:

– Ponia, aš niekada nemušiu jūsų vaikų; prisiekiu prieš Dievą.

Ir taip sakydamas išdrįso paimti ponios de Renal ranką ir pakelti prie lūpų. Pirmą akimirką šis gestas ją tik nustebino, bet paskui ji pasijuto įžeista. Kadangi buvo labai šilta, jos ranka po skepeta buvo nuoga ir kai Žiuljenas pakėlė ją prie lūpų, atsilapojo iki peties. Netrukus ji pati save subarė, kodėl ne iš karto pasipiktino.

Ponas de Renalis, išgirdęs balsus, išėjo iš kabineto ir su ta pačia iškilminga ir tėviška mina, su kuria tuokdavo jaunavedžius merijoje, kreipėsi į Žiuljeną:

– Privalau su jumis pakalbėti, kol dar jūsų nematė vaikai.

Įsivedė Žiuljeną į kambarį ir sulaukė žmoną, kuri norėjo palikti juos vienus. Uždaręs duris, ponas de Renalis oriai atsisėdo.

– Kunigas klebonas sakė man, kad jūs padorus jaunuolis; visi elgsis čia su jumis pagarbiai, ir aš, jei būsiu jumis patenkintas, padėsiu jums ateityje neblogai įsitaisyti. Pageidauju, kad nuo šiol jūs nebesimatytumėte nei su giminėmis, nei su draugais, jų elgsena gali būti blogas pavyzdys mano vaikams. Štai trisdešimt šeši frankai už pirmą mėnesį, bet duokite žodį, kad jūsų tėvas iš tų pinigų negaus nė vieno sū.

Ponas de Renalis negalėjo atleisti seniui, kad tas pergudravo jį šiose derybose.

– Dabar, *pone*, – aš visiems čia įsakiau vadinti jus ponu, ir jūs suprasite, koks pranašumas yra patekti į padorių žmonių namus, – taigi, pone, nedera, kad vaikai matytų jus su striuke. Ar kas nors iš tarnų jau matė jį? – kreipėsi ponas de Renalis į žmoną.

– Ne, mielasis, – atsakė ji giliai susimąsčiusi.

– Juo geriau. Užsivilkite va šitą, – tarė jis, duodamas nustebusiam vaikinui savo paties surdutą. – O dabar eime pas gelumbių pirklį, poną Diuraną.

Kai po valandos su viršum ponas de Renalis grįžo su naujuoju mokytoju, aprengtu juodai nuo galvos iki kojų, jo žmona tebesėdėjo toje pačioje vietoje. Pasirodžius Žiuljenui, jai pasidarė ramiau širdyje; ji atidžiai jį stebėjo, ir jos baimė sklaidėsi. Žiuljenas apie ją negalvojo; kad ir kaip jis nepasitikėjo likimu ir žmonėmis, šią akimirką jo siela buvo kaip mažo vaiko; jam rodėsi, kad jis išgyveno metų metus nuo to laiko, kai drebdamas sėdėjo bažnyčioje, nors tepraslinko trys valandos. Pamatęs ledinį ponios de Renal veidą, suprato: ji pyksta už tai, kad jis išdrįso pabučiuoti jai ranką. Bet išdidumas, sukilęs jo širdyje dabar, kai pajuto ant kūno naujus drabužius, tokius skirtingus nuo tų, kuriuos buvo įpratęs dėvėti, taip išmušė jį iš pusiausvyros ir jis taip troško nuslėpti savo džiaugsmą, jog visi jo judesiai pasidarė staigūs ir keisti. Ponia de Renal žiūrėjo į jį nustebusiomis akimis.

– Daugiau orumo, pone, – tarė jam ponas de Renalis, – jei norite, kad jus gerbtų mano vaikai ir tarnai.

– Pone, jaučiuosi kaip nesavas su savo naujais drabužiais, – atsakė Žiuljenas; – aš, vargšas kaimo vaikas, iki šiol dėvėjau tik striukes; norėčiau, jei leisite, pabūti vienas savo kambaryje

– Kaip tau atrodo šis naujas pirkinys? – paklausė ponas de Renalis žmoną.

Beveik instinktyviai, tikriausiai nė pati nesuvokdama kodėl, ponija de Renal nuslėpė nuo vyro tiesą.

– Aš toli gražu taip nesižaviu šiuo kaimo vaikinuku kaip jūs; jūsų malonės išaugins jam ragus, neprais nė mėnuo, ir jums teks jį atleisti.

– Na ir kas? Atleisime. Atsieis man tai kokį šimtą frankų, bet užtat Verjero žmonės įpras, kad pono de Renalio vaikai turi mokytoją. Jei būčiau leidęs Žiuljenui pasilikti su tom prastom darbininko drapanom, šio tikslo nebūčiau pasiekęs. Jeigu jį atleisiu, tą juodą eilutę, kurią užsakaiu pas gelumbių pirklių, žinoma, pasiliksiu sau. Jis tegalės pasiimti tą, kurią radau gatavą pas siuvėją ir kuria jį aprengiau.

Valanda, kurią Žiuljenas praleido savo kambaryje, poniai de Renal prabėgo kaip viena akimirka. Vaikai, išgirdę, kad naujasis mokytojas jau atvykęs, apibėrė motiną klausimais. Pagaliau Žiuljenas pasirodė. Tai buvo kitas žmogus. Maža būtų pasakyti, kad jis laikėsi oriai: tai buvo įsikūnijęs orumas. Pristatytas vaikams, jis prakalbo į juos tokiu tonu, kuris nustebino net poną de Renalį.

– Atvykau čia, ponai, – pasakė jis, baigdamas savo kreipimąsi, – mokyti jus lotynų kalbos. Jūs žinote, kas yra atsakinėti pamoką. Štai Šventas raštas, – pridūrė jis, rodydamas juodai įrištą mažo formato tomelį. – Tai mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimo istorija, ta dalis, kuri vadinama Naujuoju Testamentu. Aš jus dažnai klausinėsiu, o dabar paklausinėkite jūs mane.

Adolfas, vyriausias iš vaikų, paėmė knygą,

– Atverskite ją kur paklius, – kalbėjo toliau Žiuljenas, – ir pasakykite tris pirmuosius bet kurios pastraipos žodžius. Aš atmintinai skaitysiu jums šią šventą knygą, kuria mes visi turime vadovautis gyvenime, ir sustosiu tik tada, kai jūs patys mane sustabdysite.

Adolfas atskleidė knygą, paskaitė du žodžius, ir Žiuljenas iš atminties persakė visą puslapį taip lengvai, tarsi būtų kalbėjęs prancūziškai. Ponas de Renalis džiūgaudamas žvalgėsi į žmoną. Vaikai, pamatę, kaip nustebė tėvai, žiūrėjo į Žiuljeną išpūtę akis. Prie svetainės durų priėjo vienas tarnas – Žiuljenas tebekalbėjo lotyniškai. Kurį laiką tarnas stovėjo kaip įbestas, paskui dingo. Netrukus prie durų pasirodė ponios kambarinė ir virėja; Adolfas jau buvo atvertęs knygą aštuoniose vietose, o Žiuljenas vis taip pat laisvai sakė iš atminties.

– Ak Dieve mano, koks gražus kunigėlis, – šūktelėjo virėja, geraširdė, labai dievobaiminga mergina.

Pono de Renalio savimeilė sunerimo; užuot egzaminavęs auklėtoją, jis atkakliai rausėsi atmintyje, stengdamasis prisiminti nors keletą lotyniškų žodžių; pagaliau padeklamavo vieną posmelį iš Horacijaus. Bet Žiuljenas lotyniškai mokėjo tik Šventą raštą. Jis atsakė suraukęs antakius:

– Šventasis luomas, kuriam aš ruošiuisi, draudžia man skaityti tokį pasaulietišką poetą.

Ponas de Renalis padeklamavo dar nemaža tariamų Horacijaus eilių. Jis paaiškino vaikams, kas toks buvo Horacijus; bet vaikai, apstulbę iš susižavėjimo, nesiklausė, ką sako tėvas. Jie žiūrėjo į Žiuljeną.

Matydamas, kad tarnai tebestovi prie durų, Žiuljenas nusprendė, kad reikia tęsti egzaminą.

– O dabar, – kreipėsi jis į jauniausiąjį, – tegul ponas Stanislavas Ksavjė taip pat nurodo man kurią nors vietą iš šventosios knygos.

Mažasis Stanislavas, švytėdamas iš išdidumo, vargais negalais perskaitė pirmąjį kažkurios pastraipos žodį, ir Žiuljenas išpylė visą puslapį. Kad ponas de Renalis iki soties gautų pasimėgauti pergale, Žiuljenui besakant tą puslapį, į kambarį įėjo ponas Valno, puikiųjų normandiškų arklių savininkas, ir ponas Šarko de Možironas, apygardos suprefektas. Šitos scenos dėka Žiuljenas iš tikrųjų nusipelnė teisės į pono titulą; net ir tarnai nedrįso jos ginčyti.

Vakare pas poną de Renalį suplūdo visas Verjeras pažiūrėti šito stebuklo. Žiuljenas atsakinėjo niūria mina, neleidžiančia pašnekovui pereiti į familiarumą. Garsas apie jį taip greitai pasklido po miestą, jog, praėjus vos kelioms dienoms, ponas de Renalis, bijodamas, kad kas nors jo nepaveržtų, pasiūlė jam pasirašyti sutartį dvejiems metams.

– Ne, pone, – šaltai atsakė Žiuljenas, – jei jūs panorėtumėte mane atleisti, aš turėčiau išeiti. Sutartis, kuri saisto tik mane, o jūsų niekam neįpareigoja, yra nelygi. Atsisakau ją pasirašyti.

Žiuljenas sugebėjo taip pasirodyti, kad, nepraėjus nė mėnesiui nuo atsiradimo šiuose namuose, jį ėmė gerbti net pats ponas de Renalis. Klebonas buvo susipykęs su ponu de Renaliu ir ponu Valno, todėl niekas negalėjo išduoti ankstesniosios Žiuljeno aistros Napoleonui; o pats Žiuljenas apie jį

kalbėjo tik su pasibaisėjimu.

VII skyrius SIELŲ GIMINYSTĖ

Sujaudinti širdį jie geba tik ją pažeisdami.
Nūdienis autorius

Vaikai jį dievino, jis jų nemylėjo; jo mintys buvo kitur. Berniūkščiai galėjo daryti, ką norėjo, – jie niekada neišvesdavo jo iš kantrybės. Šaltas, teisingas, bejausmis, o vis dėlto mylimas, – jo atvykimas tam tikra prasme išvijo nuobodulį iš namų, – Žiuljenas buvo geras auklėtojas. Pats jis jautė tik pasibjaurėjimą ir neapykantą tai aukštajai visuomenei, kuri įsileido jį į savo tarpą, bet po teisybei davė prie stalo prasčiausią vietą, tuo turbūt ir galima paaiškinti tą neapykantą ir pasibjaurėjimą. Kartais, per kokius iškilmingus pietus, jis vos teįstengdavo užgniaužti neapykantą visai aplinkai. Pavyzdžiui, sykį per šventą Liudviką, kai vaišėse pas poną de Renalį ponas Valno neleido niekam nė prasižioti, Žiuljenas vos neišsidavė – spėjo išbėgti į sodą neva pažiūrėti, ką veikia vaikai. „Sąžiningumą kelia į padanges, – šūktelėjo jis mintyse, – sakytum kitos dorybės pasaulyje nėra! O betgi su kokia pagarba visi lankstosi, kaip šunuodegiauja žmogui, kuris tikriausiai dvigubai ar trigubai praturtėjo nuo to laiko, kai ėmė tvarkyti vargšų gerą! Galėčiau lažintis, kad jis pelnosi net iš lėšų, kurios skiriamos pamestinukams, o tų bedalių skurdas šventesnis negu visų kitų! Ak, pabaisos, pabaisos! Aš taip pat lyg koks pamestinukas, manęs nekenčia tėvas, broliai, visa šeima.“

Keletą dienų prieš šventą Liudviką Žiuljenas, vienas vaikštinėdamas po giraitę, vadinamą Belvederiu, viršum Ištikimybės alėjos, ir kalbėdamas brevijorių, pamatė iš tolo nuošaliu takeliu ateinančius brolius, bandė jų išsilenkti, bet nepavyko. Gražus juodas brolio apdaras, be galo tvarkinga jo išvaizda ir neslepiaama panieka jiems sukėlė tokį šių netašytų darbininkų pavydą, kad jie primušė jį ir paliko gulėti be sąmonės, krauju pasrūvusį. Ponia de Renal, išėjusi pasivaikščioti su ponu Valno ir suprefektu, užsuko į tą pačią giraitę, pamačiusi Žiuljeną ant žemės, pagalvojo, kad jis negyvas, ir taip susijaudino, jog ponui Valno sukilo pavydas.

Jis per anksti sunerimo. Žiuljenas žavėjosi ponia de Renal, bet ir nekentė dėl jos grožio; juk tai buvo pirmoji kliūtis, kuri vos neparklupdė jo kelyje į sėkmę. Jis kalbėjosi su ja kiek galėdamas rečiau – norėjo, kad ji užmirštų tą įkarštį, su kuriuo pirmąją dieną pabučiavo jai ranką.

Eliza, ponios de Renal kambarinė, kaip ir buvo galima laukti, įsimylėjo jaunąjį mokytoją; ji dažnai apie tai kalbėjo su savo ponia. Dėl panelės Elizos meilės Žiuljenas užsitraukė vieno liokajaus neapykantą. Sykį jis išgirdo tą vyruką sakant Elizai: „Jūs nė kalbėt su manim nebenorite nuo to laiko, kai namuose atsirado tas apskretėlis mokytojas.“ Žiuljenas nebuvo nusipelnęs tokios užgaulės; bet instinktyviai, jausdamasis esąs gražus vaikinąs, dvigubai labiau ėmė rūpintis savo išvaizda. Dvigubai labiau ėmė jo nekęsti ir ponas Valno. Jis garsiai pareiškė, kad toks koketiškumas nepritinkąs jaunam dvasininkui. Žiuljenas iš tiesų dėvėjo drabužius, panašius į dvasininko, – betrūko sutanos.

Ponia de Renal pastebėjo, kad Žiuljenas dažniau negu paprastai kalbasi su panele Eliza; ir sužinojo, kad to priežastis – Žiuljeno garderobo skurdumas. Jis turėjo tiek mažai baltinių, kad dažnai turėjo duoti juos skalbti; šioms smulkioms paslaugoms jam ir buvo reikalinga Eliza. Šitas begalinis neturtas, apie kurį ponia de Renal supratimo neturėjo, ją sujaudino; ji panoro jam ką nors dovanoti, bet nedrįso; šita vidinė įtampa buvo pirmas nemalonus jausmas, kurį jai sužadino Žiuljenas. Iki šiol Žiuljeno vardas sutapo jai su tyru, perdėm dvasiniu džiaugsmu. Kamuojiama minties apie Žiuljeno neturtą, ponia de Renal užsiminė kartą vyrui, kad reikėtų jam padovanoti baltinių.

– Kas per kvailystė! – atsakė jis. – Še tau! Kišti dovanas žmogui, kuriuo mes visiškai patenkinti ir kuris gerai eina savo pareigas? Va, jeigu apsileistų, tada reikėtų skatinti jo uolumą.

Poniai de Renal pasirodė žema šitaip samprotauti, nors prieš Žiuljeno atsiradimą nebūtų atkreipusi į tai dėmesio. Žvelgdama į be galo valyvą, beje, labai kuklų kunigėlio apdarą, ji visada susimąstydavo.

„Vargšas vaikas! Kaip jis geba susitvarkyti?“

Pamažu, užuot baisėjusis tuo stygium, ji pajuto užuojautą Žiuljenui.

Ponia de Renal buvo viena tų provincijos moterų, kurios lengvai gali pasirodyti kvailos pirmą, antrą bendravimo su jomis savaitę. Ji neturėjo jokios gyvenimo patirties ir buvo nešneki. Apdovanota jautria ir išdidžia siela, instinktyviai verždamasi į laimę kaip visos gyvos būtybės, ji dažniausiai nesidomėjo tuo, ką veikia tie storžieviai, tarp kurių likimas skyrė jai gyventi.

Jeigu ji būtų bent kiek gavusi mokslo, būtų atsiskleidęs jos proto savaimingumas bei gyvumas. Bet ją, kaip turtingą įpėdinę, auklėjo vienuolės, karštos Jėzaus širdies garbintojos, liepsnojančios neapykanta prancūzams, jėzuitų priešams. Poniai de Renal pakako sveikos nuovokos, kad tuoj pat užmirštų visas tas nesąmones, kurių buvo išmokusi vienuolyne; bet tuščios vietos ji niekuo neužpildė ir pagaliau nebežinojo nieko. Pataikavimai, kurie supo ją, kaip didelio turto paveldėtoją, nuo pat mažumės, ir aiškus polinkis į karštą dievobaimingumą įpratino ją gyventi uždara gyvenimą. Iš pažiūros ji buvo nepaprastai nuolaidi ir atsižadėjusi savo valios, – visi Verjero vedę vyrai rodė ją kaip pavyzdį žmonoms, o ponas de Renalis tuo labai didžiavosi, – bet iš tikrųjų įprastinę jos sielos būseną lėmė nepaprastas išdidumas. Bet kuri princesė, pagarsėjusi savo puikybe, kur kas daugiau domisi tuo, ką daro jos dvariškiai, negu ši moteris, tokia pažiūrėti švelni ir kukli, domėjosi tuo, ką sako ar daro jos vyras. Iki Žiuljeno pasirodymo namuose jai iš tikrųjų rūpėjo tik vaikai. Visą savo sielos jautrumą ji skyrė jų negalavimams, skausmams, mažučiams džiaugsmams, lygiai kaip anksčiau, kol buvo Jėzaus širdies vienuolyne Bezansone, degė tik meile Dievui.

Kai sukarščiuodavo kuris jos sūnus, ji susisielodavo taip, tarsi vaikas būtų jau miręs, nors išdidumas jai neleido niekam to pasisakyti. Kai pirmaisiais vedybų metais ją dar pagaudavo noras išlieti savo širdgėlą, šiuos jos išsipasakojimus vyras sutikdavo šurkščiu juoku, pečių gūžtelėjimu, kuriuos palydėdavo kokia nuvalkiota sentencija apie moterų kvailumą. Šitokie šurkštūs juokai, ypač kai būdavo kalbama apie vaikų ligas, it durklas smigdavo į ponios de Renal širdį. Štai ką ji rado gyvenime vietoj įtaikių ir saldžių meilikavimų, įprastų jėzuitiškame vienuolyne, kur prabėgo jos jaunystė. Ją išauklėjo skausmas. Per savo išdidumą negalėdama atskleisti šitos širdgėlos net savo draugei poniai Dervil, ji manė, kad visi vyrai – tokie kaip jos vyras, ponas Valno ir suprefektas Šarko de Možironas. Storžieviškumas ir atžariausias abejingumas visam tam, kas nesujė su pinigais, rangu ir ordinais; akla neapykanta kiekvienam, kuris galvoja kitaip negu jie, – visos tos ypatybės jai atrodė įgimtos šios lyties atstovams kaip ir mada nešioti aulinius batus ir fetrines skrybėles.

Praėjo daug metų, bet ponia de Renal vis negalėjo apsiprasti su gobšuoliais, tarp kurių jai teko gyventi.

Čia ir reikia ieškoti jaunojo kaimiečio Žiuljeno pasisekimo priežasties. Šios kilnios ir išdidžios sielos giminytė leido jai pažinti švelnių džiaugsmų, spindinčių naujovės žavesiu. Ponia de Renal netrukus atleido Žiuljenui už begalinį neišmanymą, kuris teikė jam tik dar daugiau patrauklumo, ir už negrabias manieras, kurias jai pavyko ištaisyti. Jai rodėsi, kad jo verta pasiklausyti net ir tada, kai aptariami kasdieniškiausi dalykai, net ir tada, kai kalbama apie vargšą šunelį, kuris, bėgdamas per gatvę, pakliuvo po risčia važiuojančio kaimiečio ratais. Išvydęs tokį skaudų reginį, jos vyras kaip paprastai šurkščiai nusijuokdavo, tuo tarpu ji matydavo, kaip trūkčioja gražūs, juodi, dailiai lenkti Žiuljeno antakiai. Pamažu jai ėmė rodytis, kad didžiadvasiškus, taurumas, žmogiškumas būdingi tik šiam jaunam kunigėliui. Jam vienam atiteko visas tas palankumas ir net žavėjimasis, kuriuos šios dorybės sužadina tauriose sielose.

Paryžiuje Žiuljeno santykių su ponia de Renal klausimas būtų greit ir labai paprastai išsprendęs; bet Paryžiuje meilė – romanų vaikas. Jaunam mokytojui ir jo droviai šeimininkei trys keturi romanai ar net Žimnazo teatre išgirsti kupletai būtų išaiškinę, kokie yra jų santykiai. Romanai būtų jiems nusakę jų vaidmenis, nurodę, kokį pavyzdį pasirinkti; ir šituo pavyzdžiu anksčiau ar vėliau, nors ir be jokio džiaugsmo, ir gal net atžagariom, Žiuljenas iš tuštybės būtų pasekęs.

Kuriame nors Averono ar Pirėnų miestelyje viską būtų nulėmęs menkiausias įvykis – toks yra karšto klimato poveikis. O mūsiškėje, labiau apniukusioje padangėje jaunas neturtingas vaikas, tetrokštąs iškilti todėl, kad jo subtili prigimtis skatina jį siekti kai kurių malonumų, gaunamų už

pinigus, gali kasdien susitikinėti su trisdešimties metų moterimi, nuoširdžiai dora, paskendusią rūpesčiuose dėl vaikų ir anaipol nelinkusia ieškoti savo elgesiui pavyzdžių romanuose. Provincijoje viskas vyksta iš lėto, viskas darosi pamažu – gyvenimas čia natūralus.

Mąstydamą apie jaunojo mokytojo neturtą, ponias de Renal susigraudindavo iki ašarų. Žiuljenas užklupo ją kartą tikrai verkiančią.

– Ak ponias, ar neatsitiko jums kokia nelaimė?

– Ne, mielasis, – atsakė ji. – Pašaukite vaikus, eisime pasivaikščioti.

Ji paėmė jį už parankės ir, kaip pasirodė Žiuljenai, kažkaip ypatingai pasirėmė į jį. Tai buvo pirmas kartas, kai ji kreipėsi į jį žodžiu „mielasis“.

Grįžtant iš pasivaikščiojimo, Žiuljenas pastebėjo, kad ji tolydžio rausta. Ji sulėtino žingsnį.

– Jums tikriausiai kas nors pasakojo, – tarė ji, nukreipusi į šalį akis, – kad aš turiu Bezansone labai turtingą tetą ir esu vienintelė jos turto paveldėtoja. Ji siunčia man begales dovanų... Mano sūnūs... taip puikiai mokosi... kad aš norėčiau prašyti jus priimti iš manęs, kaip dėkingumo ženklą, mažą dovanėlę. Tai tik keli luidorai, jūs galėsite nusipirkti už juos baltinių. Tik va... – pridūrė ji, dar labiau rausdama, ir nutilo.

– Kas, ponias? – paklausė Žiuljenas.

– Nevertėtu, – sušnabždėjo ji, nuleidusi galvą, – apie tai prasitarti mano vyrui.

– Esu menkas žmogelis, ponias, bet nesu niekšas, – tarė Žiuljenas pykčiu degančiom akim, sustodamas ir išsitiesdamas visu ūgiu, – štai apie ką jūs nepagalvojote. Pasirodyčiau žemesnis už liokajų, jei imčiau slėpti nuo pono de Renalio bet kuriuos piniginius savo reikalus.

Ponias de Renal buvo priblokšta.

– Nuo to laiko, kai apsigyvenau jūsų namuose, – kalbėjo toliau Žiuljenas, – ponas meras jau penkis kartus įteikė man po trisdešimt šešis frankus; kad ir šią akimirką galiu parodyti savo išlaidų knygelę ponui de Renalui ar bet kam kitam; net ponui Valno, kuris manęs nekenčia.

Po šitokio atkirčio ponias de Renal žengė šalia jo išbalusi ir drebėdama, ir, iki baigėsi pasivaikščiojimas, nei vienas, nei kitas nesugalvojo, kaip vėl užmegzti pokalbį. Išdidžioje Žiuljeno širdyje meilė ponias de Renal vis sunkiau bebuvo įmanoma; o ji pajuto jam pagarbą, juo susižavėjo: jis išbarė ją! Tarsi norėdama atitaisyti pažeminimą, kad ir nenoromis padarytą, ji dabar leido sau itin švelniai juo rūpintis. Šita naujovė suteikė ponias de Renal džiaugsmo visai savaitei. Jai pavyko, kad ir dalinai, apmaldyti Žiuljeno pyktį; jam nė į galvą neatėjo, kad jos elgesys byloja apie asmeninę simpatiją.

„Štai, – mąstė jis, – kokie tie turtuoliai: pažemina žmogų, o paskui mano, kad viską galima atitaisyti keliomis grimasomis!“

Ponios de Renal širdis buvo tokia sklidina ir dar tokia tyra, jog, nors ir buvo nusprendusi nieko nesakyti vyrui, ji neiškentė ir papasakojo jam, kad pasiūlė Žiuljenai dovaną ir kad jis atsisakė jos.

– Kaip? – sušuko ponas de Renalis kaip įgeltas. – Ir jūs pakentėte, kad jūsų dovanos nepriėmė tarnas?

O kai ponias de Renal aiktelėjo, išgirdusi šį žodį, jis tarė:

– Aš kalbu, ponias, kaip kalbėjo velionis princas de Kontė, savo jaunai žmonai pristatydamas rūmų šembelionus: „Visi šie žmonės, – pasakė jis, – yra mūsų tarnai.“ Aš jums skaičiau šitą vietą iš Bezanvalio² memuarų, ją būtina turi žinoti tas, kam rūpi rango klausimai. Kas nėra bajoras, kas gyvena pas jus ir gauna algą, tas yra jūsų tarnas. Aš pakalbėsiu su tuo ponu Žiuljenu ir duosiu jam šimtą frankų.

– Ak, mielasis, – šūktelėjo visa virpėdama ponias de Renal, – tik kad bent nematytų tarnai!

– Taip, jie galėtų pavydėti, ir visai pagrįstai, – pasakė vyras išeidamas ir galvodamas, ar ne per didelę sumą pasiūlė.

Ponias de Renal krito ant kėdės ir vos nenuualpo – iš širdies skausmo. „Jis pažemins Žiuljeną, ir dėl to būsiu kalta aš!“ Ji pasibaisėjo savo vyru ir užsidengė rankomis veidą. Davė sau žodį, kad niekad os

² Pierre de Besenval (1722–1791) – šveicarų karininkas, tarnavęs Prancūzijoje, įdomių *Memuarų* autorius (1808).

daugiau neatvers jam širdies.

Kai vėl pamatė Žiuljeną, ji vis dar tirtėjo; jai taip gniaužė krūtinę, kad negalėjo nė žodžio ištarti. Sumišusi paėmė jį už abiejų rankų ir stipriai jas suspaudė.

– Na kaip, mielasis, – ištarė ji pagaliau, – jūs patenkintas mano vyru?

– Kaip aš nebūsiu patenkintas? – karčiai nusišypsojo Žiuljenas. – Jis davė man šimtą frankų.

Ponia de Renal žvilgtelėjo į jį, tarsi dėl ko dvejojama.

– Eime, duokite man ranką, – pasakė ji pagaliau tokiu ryžtingu balsu, kokio Žiuljenas nebuvo niekada iš jos girdėjęs.

Ji išdrįso nueiti su juo į čionykštį knygyną, nors jo savininkas garsėjo kaip baises liberalas. Ten išsirinko už dešimt luidorų knygų ir atidavė jas sūnums. Bet žinojo, kad šitų knygų kaip tik labai nori Žiuljenas. Liepė čia pat, knygyne, kiekvienam vaikui užsirašyti savo vardą ant knygos, kuri jam atiteko. Kol ponia de Renal džiaugėsi, taip narsiai atpirkusi Žiuljenui padarytą skriaudą, šisai nustebeš dairėsi į daugybę knygų lentynose. Niekados dar jis nebuvo drįsęs įkelti kojos į tokią pasaulietišką vietą; širdis jam smarkiai plakė. Nė nesistengdamas įspėti, kas dedasi ponios de Renal širdyje, jis, pamiršęs viską, svarstė, koku būdu jaunas studentas teologas galėtų įsigyti keletą šių knygų. Pagaliau jam toptelėjo į galvą, jog tereikia tik apsukrumo, ir gal jis įtikintų poną de Renalį, kad jo sūnų rašiniams labai praverstų garsių šios provincijos bajorų biografijos. Ištisą mėnesį išmoningai veikęs, Žiuljenas savo mintį įgyvendino, ir taip sėkmingai, kad po kurio laiko, kalbėdamas su ponu de Renaliu, įsidrąsino užsiminti apie kitą galimybę, kur kas keblesnę kilmingam merui: užsirašyti abonentu knygyne, tai yra padėti liberalui krautis turtą. Ponas de Renalis sutiko, kad būtų ne pro šalį duoti vyresniajam sūnui supratimą *de visu*³ apie kai kuriuos veikalus, kurie gali būti minimi pokalbiuose, kai jis mokysis karo mokykloje; bet Žiuljenas matė, kad iš pono mero daugiau nieko nebus galima išgauti. Jis įtarė, kad yra kažkokia slapta priežastis, bet kokia – negalėjo įspėti.

– Pagalvojau, pone, – pasakė jis kartą, – kad būtų labai nepatogu, jei tokia tikrai bajoriška pavardė kaip Renalis pasirodytų nevalyvuose knygynininko sąrašuose.

Pono de Renalio veidas pragiedrėjo.

– Vargšui teologijos studentui būtų irgi tamsi dėmė, – kalbėjotoliau Žiuljenas dar labiau nužemintu balsu, – jei vieną dieną paaiškėtų, kad jo pavardė buvo įrašyta knygas skolinančio knygynininko sąrašuose. Liberalai galėtų apkaltinti mane, kad ėmiau pačias nepadoriausias knygas; kas žino, ar nesusigundytų jie net įrašyti šalia mano pavardės tų šlykščių knygų pavadinimus.

Bet Žiuljenas pasuko ne tuo keliu. Jis matė, kad mero akyse vėl atsimušė sutrikimas ir nepasitenkinimas. Žiuljenas nutilo.

„Pakliuvo žmogelis“, – pagalvojo jis.

Praėjo keletas dienų, ir štai vyresnysis berniukas pono de Renalio akivaizdoje paklausė Žiuljeną, kas tai per knyga, apie kurią pasirodė skelbimas *Quotidienne* laikraštyje⁴.

– Kad jakobinai neturėtų ko džiūgauti, – tarė jaunas mokytojas, – o aš vis dėlto galėčiau atsakyti į pono Adolfo klausimą, galima būtų užrašyti abonentu knygyne kurį nors jūsų tarną.

– Nebloga mintis, – atsakė aiškiai nudžiugęs ponas de Renalis.

– Vis dėlto reikėtų patikslinti, – pasakė Žiuljenas, nutaisęs rimtą ir beveik nelaimingą veido išraišką, taip pritinkančią kai kuriems žmonėms, kai jie pamato, kad dalykas, kurio seniai troško, jau pasiektas, – reikėtų patikslinti, kad tarnas neturės teisės imti romanų. Patekusios į namus, tos pavojingos knygos galėtų išvesti iš doros kelio ponios kambarines ir patį tarną.

– Jūs užmirštate politinius pamfletus, – išdidžiai pridūrė ponas de Renalis. Jis nenorėjo parodyti savo susižavėjimo išmaniu kompromisu, atėjusiu į galvą jo vaikų mokytojui.

Toks ir buvo Žiuljeno gyvenimas: vienos smulkios derybos; paskui kitos ir jų sėkmė rūpėjo jam daug labiau negu tas aiškus palankumas, kurį be vargo būtų galėjęs įskaityti ponios de Renal širdyje.

Verjero mero namuose vėl atgijo ankstesnioji jo dvasinė būseną. Čia, kaip ir tėvo lentpjūvėje, jis jautė gilią panieką žmonėms, tarp kurių gyveno, o šie nekentė jo. Kasdien klausydamasis suprefekto,

³ Akivaizdų (lot.).

⁴ Monarchistų ir klerikalų dienraštis, ėjęs 1792–1847 m.

pono Valno ir kitų šeimos bičiulių pasakojimų apie vienus ar kitus įvykius, kurie dėjosi jų akyse, jis matė, kaip toli jų vertinimas nuo tikrovės. Jei tik jis susižavėdavo kuriuo nors poelgiu, tai šis būtinai susilaukdavo visų aplinkinių pasmerkimo. Širdy jis tolydžio atsikirsdavo: „Kokie pabaisos!“ arba „Kokie kvailiai!“ Juokingiausia tai, kad šis išdidėlis dažnai absoliučiai nieko nesuprasdavo, apie ką buvo kalbama.

Savo gyvenime nuoširdžiai jis buvo šnekėjęs tik su senuoju karo gydytoju; tas truputėlis žinių, kurias jis turėjo, siejosi su Bonaparto žygiais į Italiją arba chirurgija. Jaunuolišką jo drąsą žavėjo išsamūs pasakojimai apie skausmingiausias operacijas; jis galvodavo: „Aš nebūčiau nė suvirpėjęs.“

Pirmą kartą, kai ponias de Renal pabandė pradėti su juo kalbą, neturinčią ryšio su vaikų auklėjimu, jis ėmė pasakoti apie chirurgines operacijas; ji išbalo ir paprašė liautis.

Daugiau Žiuljenas nieko nežinojo. Taigi, nors jie su ponias de Renal gyveno po vienu stogu, tarp jų, vos tik likdavo dviese, įsivyraudavo itin keista tyła. Kad ir kokia nuolanki būdavo jo laikysena svetainėje, iš jo akių ji išskaitydavo, kad jis jaučiasi protingesnis už visus tuos, kurie pas ją svečiuojasi. Bet vos tik akimirką likdavo viena su juo, aiškiai matydavo jo sutrikimą. Ir nerimavo dėl to, nes moteriškas instinktas sakė jai, kad šio sutrikimo priežastis – anaip tol ne meilė.

Vadovaudamasis kažkokia senojo gydytojo mintimi apie kilmingųjų draugiją, kaip tasai ją vaizdavosi, Žiuljenas pasijusdavo pažemintas, kai ten, kur būdavo moterų, nutrūkdavo pokalbis, tarsi jis būtų buvęs tos tylos kaltininkas. Šis jausmas būdavo šimtąkart nemalonesnis, kai tas atsitikdavo prie keturių akių. Jo vaizduotė, persunkta nenuosaikiiausio, perdėm ispaniško supratimo apie tai, ką turi sakyti vyras moteriai, kai jis vienas su ja, sumišimo akimirką pakišdavo jam visai nepriimtinių minčių. Jo siela skrajojo debesyse, o jis tuo tarpu negalėdavo įveikti pačios gėdingiausios tylos. Dėl žiaurių kančių, kurias jis kentėjo per tuos ilgus pasivaikščiojimus su ponias de Renal ir vaikais, rūstus jo veidas atrodydavo dar rūstesnis. Jis baisingai save niekino. O jei, nelaimė, prisiversdavo prabilti, tai paistydavo nesąmones. Didžiausia bėda buvo ta, kad jis matė, kaip kvailai elgiasi, ir teikė tam per daug svarbos; tačiau buvo vienas dalykas, kurio jis nematė, – tai savo akių išraiškos; jo akys buvo tokios gražios, jos atspindėjo tokią ugingą sielą, kad, panašiai kaip geri aktoriai, suteikdavo kartais nuostabią prasmę tam, kas jos visai neturėjo. Ponias de Renal pastebėjo, kad, būdamas vienas su ja, jis gali pasakyti ką nors protingo tik tada, kai, užkluptas kurio nors netikėto įvykio, negalvoja, kaip įmančiau išraišyti kokią frazę. O kadangi tie, kurie lankėsi jos namuose, naujomis ir stulbinančiomis mintimis jos nelepino, ji su malonumu mėgavosi Žiuljeno proto blyksniais.

Po Napoleono žlugimo iš provincijos papročių griežtai yra gujama bet kokia, nors mažiausia galantiškumo apraiška. Kiekvienas bijo netekti tarnybos. Sukčiai ieško atramos kongregacijoje; o veidmainiavimas sužydo net liberalų tarpe. Nuobodulys didėja. Nelieta jokios kitos pramogos, kaip tik knyga ir žemės ūkis.

Ponias de Renal, turtinga dievotos tetulės įpėdinė, šešiolikos metų ištekinta už garbaus bajoro, per visą savo gyvenimą nei patyrė, nei matė nieko, kas bent truputį panėšėtų į meilę. Tik jos nuodėmklausys, gerasis klebonas Šelanas, užsiminė apie meilę, kada jai ėmė atkakliai mergintis ponas Valno, tačiau nupiešė ją tokiomis atgrasiomis spalvomis, jog šitas žodis jos vaizduotėje prilygo šlykščiausiam ištvirkimui. O tokią meilę, kuri buvo pavaizduota keliuose romanuose, atsitiktinai pakliuvusiuose jai į rankas, ji laikė išimtimi ar net visiškai nerealiu dalyku. Šito neišmanymo dėka ponias de Renal, nuolat galvodama apie Žiuljeną, jautėsi visiškai laiminga ir nė nemanė savęs už tai akinti.

[...]

IX skyrius

VAKARAS KAIME

Rytojaus dieną, susitikęs ponią de Renal, Žiuljenas žiūrėjo į ją kažkoku keistu žvilgsniu; stebėjo tarsi priešą, su kuriuo reikės susiremti. Šie jo žvilgsniai buvo tokie nepanašūs į vakarykščius, jog ponia de Renal visai suglumo: ji buvo jam tokia gera, o jis, atrodo, pyksta. Ji negalėjo atitraukti nuo jo akių.

Su jais buvo ponia Dervil, tad Žiuljenas galėjo mažiau kalbėti, o daugiau atsidėti savo mintims. Visą šią dieną jis nieko daugiau neveikė, tik sėmėsi tvirtybės iš Dievo įkvėptos knygos, kuri grūdino jo sielą.

Jis kur kas anksčiau baigė pamokas su vaikais, o paskui, pamatęs ponią de Renal, vėl susirūpino savo garbe ir nusprendė, kad šį vakarą jos ranka turi žūt būt likti jo rankoje.

Saulė leidosi, artėjo lemiama akimirka, ir Žiuljeno širdis keistai daužėsi krūtinėje. Sutemo. Jis pastebėjo, kad naktis žada būti labai tamsi, ir pradžiugo – nuo krūtinės jam lyg didžiulis akmuo nusirito. Dangus, apsitraukęs sunkiais debesimis, kuriuos gainiojo kaitrus vėjas, pranašavo audrą. Abi draugės ilgai vaikščiojo lauke. Visas jų elgesys atrodė šį vakarą Žiuljenai keistas. Jos mėgavosi šituo oru; kai kurias jautrias sielas toks oras tarsi skatina džiaugtis meile.

Pagaliau visi susėdo – ponia de Renal šalia Žiuljeno, o ponia Dervil greta draugės. Paskendęs mintyse apie tai, ką ketino padaryti, Žiuljenas tylėjo. Pokalbis nesimezgė.

„Nejaugi aš taip pat drebusiu ir būsiu toks pat nelaimingas, kai pirmą kartą kausiuosi dvikovoje?“ – pagalvojo Žiuljenas, nes, nepasikliaudamas savimi nei kitais, gerai suvokė, kas dedasi jo sieloje.

Jis jautė tokį mirtiną nerimą, jog būtų verčiau išgyvenęs bet kokį kitą pavojų. Kiek kartų jį pagavo noras, kad ponia de Renal kuriuo nors reikalu turėtų grįžti vidun ir išeiti iš sodo! Žiuljenas, per jėgą stengdamasis save nugalėti, taip įsitempė, jog net balsas jo pasikeitė; veikiai ėmė virpėti ir ponios de Renal balsas, bet Žiuljenas šito nepastebėjo. Jį taip kamavo baisi kova tarp pareigos ir drovumo, jog negalėjo domėtis kuo nors kitkuo.

Pileis bokšto laikrodis išmušė tris ketvirčius dešimtos, o jis vis dar neįstengė pasiryžti. Pasipiktinęs savo bailumu, Žiuljenas nusprendė: „Kai laikrodis išmuš dešimt, tą pačią akimirką įvykdysiu tai, ką visą dieną žadėjau padaryti šį vakarą, arba užlipsiu į savo kambarį ir paleisiu sau kulką į kaktą.“

Praėjo paskutinės laukimo ir kamuojančios baimės minutės, kurios taip įjau drino Žiuljeną, kad jis tarsi visai prarado nuovoką; laikrodis virš jo galvos išmušė dešimtą. Kiekvienas šito lemtingo varpo dūžis aidėjo Žiuljeno krūtinėje ir tiesiog fiziškai ją virpino.

Pagaliau, paskutiniam, dešimtajam laikrodžio dūžiui dar skambant ore, jis ištiesė ranką ir paėmė ponios de Renal ranką, bet ši bematant ją ištraukė. Nelabai suvokdamas, ką daręs, Žiuljenas vėl ją sugriebė. Nors ir pats buvo labai susijaudinęs, tačiau nustebo, kad ranka, kurią jis paėmė, šalta kaip ledas; jis mėšlungiškai ją suspaudė; ranka paskutinį kartą pabandė išsilaisvinti, bet pagaliau nurimo.

Sielą jam užliejo laimės banga, ir ne todėl, kad jis būtų mylėjęs ponią de Renal, o todėl, kad atlėjo baisi kančia. Jis pagalvojo, kad reikia ką nors pasakyti, idant ponia Dervil nieko nepastebėtų; jo balsas skambėjo skardžiai ir tvirtai. Ponios de Renal balsas, priešingai, bylojo apie tokį susijaudinimą, kad jos bičiulė pamanė, jog ji negaluoja, ir pasiūlė grįžti vidun. Žiuljenas pajuto pavojų: „Jei ponia de Renal grįš į svetainę, aš vėl imsiu kankintis, kaip kankinausi visą dieną. Jos ranka taip trumpai teišbuvo manojoje, jog tai dar ne pergalė.“

Kai ponia Dervil vėl pasiūlė grįžti į svetainę, Žiuljenas stipriai suspaudė ranką, kuri nebesipriešino.

Ponia de Renal, jau kone pakilusi eiti, vėl atsisėdo ir slopstančiu balsu ištarė:

– Aš iš tiesų truputį nesveikuoju, bet gryname ore man geriau.

Šie žodžiai įtvirtino Žiuljeno laimę, kuri šią akimirką buvo begalinė; jis ėmė kalbėti, užmiršo, kad turi vaidinti, ir pasirodė abiem jo besiklausančiom draugėm mieliausias žmogus pasaulyje. Tačiau šitas staiga prasiveržęs iškalbingumas liudijo dar apie tam tikrą bailumą. Jis mirtinai bijojo, kad ponia

⁵ „Didonė ir Enėjas“ – prancūzų dailininko Pierre Guérin (1774–1833) paveikslas, sukurtas pagal Vergilijaus *Eneidą* ir turėjęs didelį pasisekimą 1817 m. Salone.

⁶ Baronas de Štrombekas, Stendalio draugas.

Dervil, išbaidyta kylančio vėjo, pranašaujančio audrą, nesugalvotų grįžti viena į svetainę. Tada jis liktu akis į akį su ponia de Renal. Beveik atsitiktinai suradęs savyje aklinos drąsos padaryti tai, ką padarė, dabar jautė, kad nepajėgs pasakyti poniai de Renal nė paprasčiausio žodžio. Kad ir kaip švelniai ji ims jį barti, jis pasijus nugalėtas, ir niekais nueis visa, ką laimėjo.

Jam pasisekė, nes tą vakarą jo jausmingas ir pakilus postringavimas pelnė ponios Dervil malonę, nors šiaip dažniausiai ji sakydavo, kad jis nerangus it vaikas ir nuobodokas. O ponia de Renal, kurios ranka gulėjo Žiuljeno rankoje, negalvojo apie nieką – ji tiesiog gyveno. Valandos, kurias jie praleido po didžiąja liepa, sodinta, kaip teigė vietos legenda, Karolio Narsiojo⁷, buvo laimingiausios jos gyvenime. Ji palaimingai klausėsi, kaip dejuoja vėjas tankioje liepos lapijoje ir kaip iš reto kapsi pirmieji lietaus lašai, krisdami ant apatinių lapų. Žiuljenas nepastebėjo vienos aplinkybės, kuri būtų jį gerokai padrąsinusi: ponia de Renal, atsistojusi padėti giminaitei pakelti vėjo apverstą gėlių vazą prie jų kojų ir turėjusi ištraukti ranką, vos atsisėdusi, bemaž savo noru ją vėl padavė, tarsi taip jau būtų buvę jų susitarta.

Laikrodis seniai išmušė dvylika; reikėjo pagaliau grįžti vidun; jie išsivaikščiojo. Ponia de Renal, apsvaigusi laime mylėti, buvo tiek nepatyrusi, jog beveik jokių priekaištų sau nedarė. Iš laimės ji negalėjo užmigti. Žiuljenas, mirtinai nuvargintas kovos tarp drovumo ir išdidumo, visą dieną vykusios jo širdyje, kietai įmigo.

Rytą jį pažadino penktą valandą, ir jis – koks žiaurus tai būtų buvęs smūgis poniai de Renal, jeigu ji būtų žinojusi, – beveik nė nepagalvojo apie ją. Jis atliko savo pareigą, didvyrišką pareigą. Jausdamas tai ir nesitverdama laime, užsirakino savo kambaryje ir su kažkoku visiškai nauju malonumu pasinėrė į knygą, pasakojančią apie jo didvyrio žygdarbius.

Kai paskambino pusryčių, Žiuljenas, prisiskaitęs pranešimų apie Didžiosios armijos operacijas, jau buvo spėjęs užmiršti savo vakarykštes pergales. Leisdamasis žemyn į svetainę, pusiau juokais tarė sau: „Reikia pasakyti tai moteriai, kad myliu ją.“

Tačiau jo laukė ne ilgesingi žvilgsniai, kaip jis tikėjosi, o rūstus pono de Renalio veidas: prieš dvi valandas atvykęs iš Verjero, jis anaip tol neslėpė savo nepasitenkinimo, kad Žiuljenas visą rytą nedirba su vaikais. Nieko nebuvo bjauresnio už tą pasipūtėlį, kai jis būdavo blogai nusiteikęs ir manydavo galįs savo neūpą rodyti visiems.

Kiekvienas dagus vyro žodis draskė poniai de Renal širdį. O Žiuljenas tebebuvo toks apdujęs, taip įsigyvenęs į didžiuosius įvykius, keletą valandų vykusius prieš jo akis, jog iš pradžių vos įstengė nusileisti ant žemės ir išgirsti piktas pono de Renalio pastabas. Pagaliau šiurkštokai atrėžė jam:

– Aš nesveikavau.

Jo atsakymo tonas galėjo įžeisti žmogų, ir ne tokį opų kaip Verjero meras; pastarajam toptelėjo mintis Žiuljeną tuoj pat išvyti. Sulaikė jį tik taisyklė, kuria jis visada vadovavosi: sprendžiant reikalus, niekada per daug neskubėti.

„Šis kvailas berniokas, – pagalvojo jis tuojau pat, – mano namuose susidarė neblogą reputaciją. Jį gali pasikviesti Valno, arba jis ves Elizą; vienu ar kitu atveju jis galės šaipytis iš manęs.“

Kad ir kokie išmintingi buvo šie samprotavimai, ponas de Renalis savo nepasitenkinimą išliejo šiurkščiais žodžiais, kurie galų gale įširdino Žiuljeną. Ponia de Renal vos neverkė. Tuoj po pusryčių ji priėjo prie Žiuljeno, paėmė jį už parankės, pasiūlė eiti su jais pasivaikščioti ir draugiškai pasirėmė jo rankos. Bet į visa, ką sakė ponia de Renal, Žiuljenas pusbalsiu atsakinėjo:

– Štai kokie tie turtuoliai!

Ponas de Renalis ėjo čia pat, greta jų; matydamas jį, Žiuljenas dar labiau niršo. Staiga jis pastebėjo, kad ponia de Renal itin atvirai remiasi į jį; jam pasidarė bjauru, jis piktai atstūmė ją ir atitraukė savo ranką.

Laimė, ponas de Renalis nepastebėjo šitos naujos atžarybės, ji krito į akis tik poniai Dervil; jos draugė plūdo ašaromis. Šią akimirką ponas de Renalis ėmė svaidyti akmenimis į mažą kaimietukę, bėgančią neleistinai išmintu takeliu per sodo kampą.

⁷ Karolis Narsusis (1433–1477) – Burgundijos kunigaikštis.

– Ponas Žiuljenai, dėl Dievo meilės, valdykitės, pagalvokite, kad kiekvienas mūsų gali tarpais būti blogai nusiteikęs, – greitai šnabžtelėjo ponias Dervil.

Žiuljenas šaltai nužvelgė ją akimis, sklidinomis didžiausios paniekos.

Šis žvilgsnis nustebino ponias Dervil, bet jos nuostaba būtų buvusi dar didesnė, jeigu ji būtų numaniusi, ką jis iš tikrųjų reiškia, jei būtų įžiūrėjusi jame tegul ir miglotą viltį kuo žiauriausiai atkeršyti. Tikriausiai tokiais pažeminimo akimirksniais ir gimsta robespjera.

– Jūsų Žiuljenas labai ūmus, aš jo bijau, – tyliai pasakė ponias Dervil savo draugei.

– Jis ne be reikalo pyksta, – atsakė šioji. – Vaikai jau nuostabiai daug išmokę, tai kas čia tokio, jei vieną rytą jis su jais nedirbo; kaip sau norite, vyrai labai žiaurūs.

Pirmą kartą ponias de Renal pajuto kažką panašaus į norą atkeršyti vyrui. Nedaug trūko, kad begalinė neapykanta turtingiesiems, kuria šiuo metu degė Žiuljenas, prasiveržtų aikštėn. Laimė, ponas de Renalis pasisaukė sodininką ir kartu su juo ėmėsi dygiais žabais tvirti savivališkai išmintą takelį per sodą. Žiuljenas nė vienu žodžiu neatsiliepė į tą lipšnumą, kuriuo abi moterys stengėsi jam prisilabinti, toliau su juo vaikščiодamos. Kai tik ponas de Renalis nutolo, abi draugės, teisingai nuovargiu, įsikibo Žiuljenui iš abiejų pusių už parankės.

Tarp dviejų moterų, raustančių iš begalinio susijaudinimo ir sumišimo, išdidus, išbalęs Žiuljeno veidas, niūri ir ryžtinga jo išraiška sudarė keistą kontrastą! Jis niekino šitas moteris ir visus švelnius jausmus pasaulyje.

„Ką gi, aš neturiu, – mąstė jis, – net penkių šimtų frankų rentos, kurios reiktų baigti mokslui! Ak, kaip mielai pasiūščiau aš jį po velnių!“

Paskendęs šiose rūščiose mintyse, jis beveik nesiklausė abiejų įtaikiai šnekančių draugių, o tie keli žodžiai, kuriuos malonėjo nugirsti, erzino jį, nes atrodė beprasmiški, kvaili, blausūs, vienu žodžiu, *moteriški*.

Tolydžio kalbėdama tik tam, kad kalbėtų ir palaikytų pašnekesį, ponias de Renal užsiminė tarp kitko, jog jos vyras atvažiavęs šiandien iš Verjero todėl, kad susiderėjęs su vienu savo fermeriu dėl kukurūzų šiaudų. (Kukurūzų šiaudais šiame krašte kemšami čiužiniai.)

– Vyras nebegrįš prie mūsų, – pridūrė ponias de Renal, – jis su sodininku ir liokajum rengiasi perkimšti visus čiužinius namuose. Šį rytą jie sutvarkė visas antro aukšto lovas, dabar užlipo į trečią.

Žiuljenas išbalė; jis kažkaip keistai žvilgtelėjo į ponias de Renal ir, paspartinęs žingsnį, pasivedėjo ją pirmyn. Ponias Dervil jų nesivijo.

– Gelbėkite mane, – tarė Žiuljenas ponias de Renal, – tik jūs viena galite tai padaryti; jūs juk žinote, kad liokajus mirtinai manęs nekenčia. Privalau jums prisipažinti: mano kambary čiužinyje paslėptas portretas.

Tai išgirdusi, ponias de Renal taip pat išbalė.

– Tik jūs viena, ponias, galite šiuo metu įeiti į mano kambarį; pasirauskite kaip nors nepastebimai tame čiužinio kampe, kur arčiausia lango, – užčiuopsite ten mažą juodo lygaus kartono dėžutę.

– Ir joje portretas? – ištarė ponias de Renal, jausdama, kad jai pakirto kojas.

Žiuljenas, pastebėjęs, kaip jo žodžiai ją pribloškė, berėgint tuo pasinaudojo.

– Noriu, ponias, prašyti jus dar vienos malonės: maldauju, nepažiūrėkite į tą portretą, tai mano paslaptis.

– Paslaptis? – alpėdama pakartojo ponias de Renal.

Nors išaugo ji tarp žmonių, kurie didžiavosi savo turtu ir domėjosi tik pinigais, bet meilė jau buvo spėjusi sutaurinti šią sielą. Kad ir kaip žiauriai įžeista, ponias de Renal su nuoširdžiausiu paslaugumu dar kai ko paklausinėjo Žiuljeną, kad galėtų sėkmingai įvykdyti pavestąjį uždavinį.

– Vadinasi, – tarė ji nueidama, – maža apskrita dėžutė, juodo lygaus kartono.

– Taip, ponias, – atsakė Žiuljenas šiurkščiu tonu, koku kalba vyrai, kai jiems gresia pavojus.

Išbalusi tarsi pasmerktoji myriop, ji užkopė į trečią aukštą. Lyg dar būtų buvę jai maža kančių, ji staiga pasijuto bealpastanti; bet mintis, kad reikia gelbėti Žiuljeną, grąžino jai jėgas.

„Žūtbut turiu paimti tą dėžutę“, – paspartinusi žingsnį, pagalvojo. Ji išgirdo, kaip vyras kalba su liokajum kaip tik Žiuljeno kambaryje. Laimė, jie perėjo į vaikų kambarį. Ji pakėlė čiužinį ir taip

smarkiai kišo ranką į šiaudus, kad nusibraizė pirštus. Bet, nors ir labai jautri menkiausiam šios rūšies skausmui, šį sykį nepajuto nieko, nes beveik tą pačią akimirką užčiuopė lygų dėžutės paviršių. Griebusi ją, dingo iš kambario.

Vos atsipeikėjusi iš baimės, kad neužklyptų vyras, ji taip pasibaisėjo šia dėžute, jog iš tikrųjų vos nenuualpo.

„Vadinasi, Žiuljenas įsimylėjęs, ir štai čia, mano rankose, jo mylimos moters portretas!“

Ponia de Renal prisėdo čia pat prieškambaryje ant kėdės, jos sielą draskė visos pavydulio kančios. Ir šią akimirką ją gelbėjo begalinis jos neišmanymas – nuostaba maldė skausmą. Įėjo Žiuljenas, stvėrė jai iš rankų dėžutę, tada, nepadėkojęs, netaręs nė žodžio, puolė į savo kambarį, užkūrė čia ugnį ir tuoj pat ją sudegino. Buvo išbalęs, sugniužęs – per daug reikšmės teikė pavojui, kurio ką tik išvengė.

„Napoleono portretas! – mąstė jis, linguodamas galva. – Ir jį slepia žmogus, kuris skelbiasi taip nekenčias uzurpatoriaus! Ir randa šitą portretą ponas de Renalis, toks aršus ultraroyalistas, ir dar toks įsiutęs! O didžiausias neatsargumas – kelios eilutės, užrašytos mano ranka portreto antroje pusėje, ant balto kartono. Jos neleis abejoti besaikiu mano susižavėjimu juo! Ir kiekvienas toks karštos meilės antplūdis pažymėtas data! Paskutinė eilutė įrašyta dar užvakar!“

Taip ir būtų viena akimirka žlugęs, pražuvęs mano geras vardas, – galvojo Žiuljenas, žiūrėdamas, kaip dega dėžutė, – o geras vardas yra visas mano turtas, tik juo aš ir gyvenu... Bet koks tai gyvenimas, Dieve mano!“

Po valandos iš nuovargio ir gailėsčio pačiam sau Žiuljenas susigraudino. Susitikęs su ponia de Renal, paėmė jos ranką, pakėlė prie lūpų ir pabučiavo nuoširdžiau negu visada. Ji paraudo iš laimės, tačiau beveik tą pat mirksnį iš pavydo pikta atstūmė Žiuljeną. Iš išdidumo, taip neseniai įžeisto, jis pasielgė kaip kvailys. Tarė sau, kad ponia de Renal – tik turtinga dama, su panieka paleido jos ranką ir pasišalino. Giliai susimąstęs išėjo pasivaikščioti po sodą; netrukus jo lūpas iškreipė karti šypsena.

„Vaikščioju čia sau ramiai, tarsi būčiau savo laiko šeimnininkas! Nedirbu su vaikais! Ponui de Renaliui vėl bus proga iškoneveikti mane, ir bus jo teisybė.“ Žiuljenas nuskubėjo į vaikų kambarį.

Jauniausias berniukas, kurį jis labai mylėjo, ėmė meiliai glaustytis prie jo, ir aitrus skausmas jam kiek atlėjo.

„Šitas dar manęs neniekina“, – pagalvojo Žiuljenas. Bet tuoj pat supeikė save už tokį apsiraminimą, palaikęs jį nauja silpnybės apraiška. „Šitie vaikai glamonėja mane, kaip glamonėtų vakar jiems padovanotą medžioklinį šunį.“

[...]

Antroji dalis

XLII skyrius

Žandarai, parvedę Žiuljeną į kalėjimą, uždarė jį į kamerą, skirtą mirtininkams. Žiuljenas, kuris paprastai pastebėdavo viską iki mažiausių smulkmenų, šį sykį net nesuvokė, kad jo neveda aukštyn į bokštą. Jis mąstė, ką pasakytų poniai de Renal, jei paskutinę savo gyvenimo valandą turėtų laimę ją pamatyti. Galvojo, kad ji iš sykio pertartų jį, tad norėjo jau pačiais pirmaisiais žodžiais išsakyti visą savo gailęstį. „Kaip įtikinti ją po šitokio poelgio, kad tik ją vieną myliu? Juk, šiaip ar taip, kėsinausi nužudyti ją iš garbėtroškos ar iš meilės Matildai.“

Guldamas pastebėjo, kad paklodės pasukinės. Jam atsivėrė akys. „A, aš mirtininkų kameroje, – dingtelėjo mintis. – Teisingai...“

Grafas Altamira pasakojo man, kad Dantonas dieną prieš mirtį pasakęs savo storu balsu: „Keista, veiksmažodžio „giljotinuoti“ negalima asmenuoti visais laikais; galima sakyti: aš būsiu giljotinuotas, tu būsi giljotinuotas, bet niekas nepasakys: aš buvau giljotinuotas.“

O kodėl ne, – pridūrė mintyse Žiuljenas, – jei yra kitas gyvenimas?.. Dievaži, jei ten rasiu krikščionių

Dievą, aš žuvęs: tai despotas ir kaip kiekvienas despotas persiėmęs mintimis apie kerštą; jo Biblija tik ir tekalba apie žiaurias bausmes. Niekada aš jo nemylėjau; net nenorėjau niekada tikėti, kad jį gali kas iš širdies mylėti. Jis nežino, kas yra gailestis (Žiuljenas prisiminė keletą vietų iš Biblijos). Jis mane baisingai nubaus...

Bet jei rasiu ten Fenelono dievą? Jis galbūt pasakys man: „Tau bus daug atleista, nes tu daug mylėjai...“

Ar daug aš mylėjau? Ak, taip! Mylėjau poniją de Renal, bet pasielgiau žiauriai. Čia, kaip ir kitur, aš mečiau paprastas ir kuklias vertybes ir nusiginiau blizgutį...

Bet vis dėlto kokia man buvo perspektyva!.. Husarų pulkininkas, jei kiltų karas; pasiuntinybės sekretorius taikos metu; paskui ambasadorius... nes aš būčiau greitai perpratęs tuos reikalus... o jei net būčiau mulkis, argi markizo de La Molio žentui baisi konkurencija? Visos mano kvailystės man būtų atleistos arba veikiau laikomos nuopelnais. Ir štai aš, nusipelnęs asmuo, gyvenu kuo plačiausiai Vienoje ar Londone...

Ne visai taip, brangusis pone, po trijų dienų jums nukirs galvą.“

Žiuljenas nuoširdžiai pasijuokė iš šitos netikėtos sveiko proto replikos. „Iš tikrųjų, žmoguje slypi dvi būtybės, – pagalvojo jis. – Kam po velnių ir šovė į galvą šita kandi pastaba?“

Taip, taip, drauguži, po trijų dienų tau nukirs galvą, – atsakė jis tam, kuris jį pertarė, – Ponas de Šolenas išsinuomos langą iš pusės su kunigu Maslonu. O kai reikės užsimokėti nuomą, katras iš tų dviejų garbingų asmenų apkuops kitą?“

Staiga jis prisiminė porą eilučių iš Rotru „Vaclovo“⁸:

VLADISLOVAS

...Esu ramus, aš nieko nebijau.

KARALIUS, Vladislovo tėvas

*Skubėki: ešafotas laukia jau.*⁹

„Puikus atsakymas!“ – pagalvojo jis ir užmigo. Pabudo rytą, pajutęs, jog kažkas stipriai jį apkabino. – Kaip? Jau? – šūktelėjo Žiuljenas, atvėręs paklaikusias akis. Jam pasirodė, kad jį stveria budelis.

Tai buvo Matilda. „Laimė, ji nesuprato, ką aš pasakiau.“ Ši mintis grąžino jam visą šaltakraujiškumą. Matilda Žiuljenui pasirodė labai pasikeitusi, lyg būtų pusę metų sirgusi; jinai iš tikrųjų buvo nebeatpažįstama.

– Tas niekšas Frileras apgavo mane, – kalbėjo laužydama rankas; iš jūtūžio ji negalėjo verkti.

– Ar ne gražiai atrodžiau aš vakar, kai sakiau kalbą? – pertarė ją Žiuljenas. – Improvizavau! Ir pirmą kartą gyvenime! Tiesa, yra pagrindo nuogaštauti, kad ir paskutinį.

Šią valandėlę Žiuljenas žaidė Matildos būdu taip šaltai, kaip įgudęs pianistas kad žaidžia fortepijono klavišais...

– Tiesa, man trūksta vieno dalyko – aukštos kilmės, – pridūrė jis, – bet didi Matildos siela iškėlė mylimąjį ligi savęs. Ar manote, kad Bonifasas de La Molis geriau atrodė prieš teisėjus?

Matilda tą dieną buvo jausminga be jokios vaidybos, kaip vargšė mergina, gyvenanti kur nors šeštame aukšte; bet neįstengė išgauti iš jo nė vieno paprastesnio žodžio. Jis atsimokėjo jai, pats to nenumanydamas, tokiomis pat kančiomis, kokias ne kartą kentė per ją.

„Niekas nežino, kur yra Nilo versmės, – mąstė Žiuljenas, – nebuvo skirta žmogaus akiai pamatyti upių karaliaus paprastu upeliūkščiu; taip pat niekada žmogaus akis nepamatys Žiuljeno puolusio dvasia, visų pirma todėl, kad jis toks nebus. Bet mano širdis lengvai susigraudina; paprasčiausias žodis, ištartas be veidmainystės, gali suvirpinti mano balsą ir net išspausti ašaras. Kiek kartų kietaširdžiai niekino mane už šią ydą! Manė, kad laukiu malonės, o to aš negaliu pakęsti.“

⁸ Jean Rotrou (1609–1650) – prancūzų dramaturgas ir poetas. Garsiausia jo tragedija – „Vaclovas“ („Vencelsas“, 1674), kurios veiksmas vyksta Lenkijoje.

⁹ Vertė A. Churginas.

Girdėjau, kad, prieš kopdamas į ešafotą, Dantonas susijaudino prisiminęs žmoną; bet Dantonas įkvėpė jėgos vėjaviaikių tautai ir neleido priešui įžengti į Paryžių... O aš tik vienas žinau, ką būčiau galėjęs nuveikti... Kitų akyse esu geriausiu atveju tik kažkoks GALBŪT.

Jei čia, mano kameroje, su manim būtų ne Matilda, o ponia de Renal, ar būčiau aš galėjęs už save atsakyti? Beribę mano neviltį ir atgailą tie Valno ir visi vietiniai patricijai būtų palaikę šlykščia mirties baime; juk jie tokie išdidūs, tie šiaudadvasiai, – pelningos vietos saugo juos nuo visokių pagundų! „Žiūrėkit, kas tai yra gimti dailidės sūnum! – būtų byloję ponai de Muaro ir de Šolenas, kurie ką tik pasmerkė mane mirti. – Galima tapti mokytam, apsuksiam, bet drąsos... drąsos neišmoksi! Net ir štai vargšė Matilda, kuri dabar verkia, arba, tikriau sakant, nebegali verkti, – pagalvojo jis, žvilgtelėjęs į jos paraudusias akis, ir prispaudė ją prie širdies: tikro skausmo akivaizdoje nutrūko jo samprotavimų siūlas. – Ji galbūt verkė kiaurą naktį, – pagalvojo jis, – bet kaip jai bus gėda kada nors tai prisiminti! Ji sakys sau, kad ją ankstyvoje jaunystėje suklaidino vienas plebėjas savo niekinga mąstysena... Kruaznuo silpnas žmogus, užtat ves ją ir, dievaži, gerai pasielgs. Ji padarys jį žymiu žmogumi,

Atskleisdama tą proto jėgą begalinę,
Kuri nustelbia tamsą ir niekingą minią.¹⁰

Na, ar ne juokinga: dabar, kai aš pasmerktas mirti, atmintin lenda visokios eilės, kurias kadaise mokėjau. Ar tai ne nuopuolio ženklas?..“ Matilda prigesusiu balsu kartojo:

– Jis ten, gretimame kambaryje.

Pagaliau jis išgirdo, ką ji sako. „Jos balsas silpnas, – dingtelėjo jam, – bet iš jos tono vis dar galima justti, koks tai valdingas charakteris. Ji tyčia nuleidžia balsą, kad nepratrūktų pykčiu.“

– Kas ten? – lipšniai paklausė jis.

– Advokatas, jis atnešė pasirašyti apeliaciją.

– Aš neapeliuosiu.

– Kaip? Neapeliuosite? – pašoko ji žaižaruojančiomis iš pykčio akimis. – O kodėl, meldžiamasis?

– Todėl, kad šiuo metu jaučiuosi turįs drąsos mirti taip, jog niekas per daug nesišaipys iš manęs. O kas užtikrins man, kad po dviejų mėnesių, ilgai išsėdėjęs šiame drėgname karceryje, aš vis dar būsiu taip narsiai nusiteikęs? Nujaučiu, kad mane lankys kunigai, tėvas... Negaliu įsivaizduoti nieko nemalonesnio. Geriau mirti.

Šis nenumatytas pasipriešinimas pažadino visą Matildos charakterio iškilumą. Ji nespėjo pasimatyti su kunigu de Frileru iki to laiko, kada leidžiami lankytojai į Bezansono kalėjimą, ir visas jos įtūžis užgriuvo Žiuljeną. Ji dievino jį, o tačiau gerą ketvirtį valandos, kol keikė jo, Žiuljeno, būdą ir sielvartavo, kam jį pamilusi, jis išvydo prieš save tą pačią išdidėlę, kuri kadaise de La Molio rūmų bibliotekoje taip skaudžiai jį įžeidinėjo.

– Tavo giminės garbei dangus turėjo sukurti tave vyru,– pasakė jis.

„Bet aš pats, – galvojo jis, – būčiau paskutinis kvailys, jei sutikčiau sėdėti dar du mėnesius šiame bjauriame urve ir kentėti visas begėdiškas užgaules, kokias tik gali prasimanyti patricijų gauja¹¹, teturėdamas vienintelę paguodą – šios pamišėlės prakeiksmus... Tai va, poryt iš ryto stoju į dvikovą su žmogumi, kurio šaltakraujiškumą ir nuostabų mitrumą žino visi... Mitrumas tikrai nuostabus, – pridūrė Mefistofelio balsas, – jis visada pataiko.

– Na ką gi, puiku, taip ir reikia. (Matilda vis dar gražbyliavo.) Dievaži, ne, – tarė jis sau, – neapeliuosiu.“

Šitaip apsisprendęs, jis susisvajojo... „Laiškanešys kaip paprastai šeštą valandą atneš laikraštį; aštuntą valandą, kai ponas de Renalis jį perskaitys, Eliza, įėjusi pirštų galais, padės laikraštį ant jos lovos. Paskui ji pabus, ims skaityti ir staiga susijaudins; jos graži rankutė sudrebės; ji perskaitys šiuos žodžius: Penkios minutės po dešimtos jo gyvybė nutrūko.

Ji apsipils graudžiomis ašaromis, aš pažįstu ją; nesvarbu, kad kėsinausi ją nužudyti, viskas bus

¹⁰ Šiek tiek pakeistas fragmentas iš Voltero tragedijos „Machometas“ II veiksmo. (Vertė A. Churginas.)

¹¹ Kalba jakobinas. (Aut. pastaba.)

užmiršta. Ir moteris, kuriai norėjau atimti gyvastį, bus vienintelė būtybė, nuoširdžiai apverkianti mano mirtį.

Koks kontrastas!“ – dingtelėjo jam. Ir gerą ketvirtį valandos, kol Matilda jam priekaištavo, jis galvojo tik apie ponią de Renal. Nors tarpais ir atsiliepdavo į tai, ką jam sakė Matilda, atsiplėšti nuo prisiminimų apie miegamąjį Verjere jo siela nepajėgė. Jis matė: ant lovos, ant oranžinės taftos užtiesalo, guli Bezansono laikraštis. Matė, kaip jos baltutėlė ranka konvulsyviai glamžo jį; matė ponią de Renal verkiančią... Žvilgsniu sekė kiekvieną ašarą, riedančią jos žaviu veidu.

Panelė de La Mol, nieko neišgavusi iš Žiuljeno, pasišaukė advokatą. Laimė, buvo tai anų 1796 metų armijos kapitonas, dalyvavęs žygyje į Italiją, Maniuelio¹² draugas.

Kaip reikalavo formalumai, jis stengėsi perkalbėti nuteistąjį. Žiuljenas iš pagarbos jam išdėstė visus savo argumentus.

– Dievaži, galima samprotauti ir taip, – pasakė pagaliau ponas feliksas Vano (taip vadinosi advokatas). – Bet jūs dar turite ištisias tris dienas apeliacijai paduoti, o mano pareiga – lankyti jus kasdien. Jei per tuos du mėnesius po kalėjimu prasiverš ugnikalnis, jūs būsite išgelbėtas. Galite mirti ir nuo ligos, – pasakė jis, žiūrėdamas Žiuljenui į akis.

Žiuljenas paspaudė jam ranką.

– Dėkui jums, jūs puikus žmogus. Aš pagalvosiu.

Ir kai Matilda su advokatu pagaliau išėjo, jis jautė kur kas daugiau prielankumo advokatui negu jai.

Iš prancūzų kalbos vertė ir paaiškinimus
parengė Ramutė Ramunienė

Stendalis, *Raudona ir juoda*, Vilnius: Vaga, p. 29–35, 36–44, 52–58, 425–430, 461– 469.

¹² Jacques Manuel (1775–1827) – politikos veikėjas, dalyvavęs Napoleono žygyje Italijon. Buvo sunkiai sužeistas.